

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาถึงรูปแบบและลักษณะการก่อตัวของชุมชนอันเกี่ยวเนื่องด้วยประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ความเชื่อทางศาสนาที่มีรากฐานของหลักพุทธธรรม การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และเข้าไปสังเกตการณ์ ชุมชน สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลในแนวลึกและทำแบบสอบถามในประเด็นการศึกษาก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีกระบวนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 พื้นที่ทำการวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 วิธีดำเนินการวิจัย
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 พื้นที่ทำการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นฐานการก่อตัวของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร 2 เขตพื้นที่ในจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 50 เขต คือ เขตบางขุนเทียน ซึ่งเป็นเขตที่มีประชากรมากเป็นลำดับที่ 6 และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นจำนวน 14 วัด และเขตหลักสี่ซึ่งมีประวัติศาสตร์การก่อตัวของชุมชนมายาวนาน และเป็นเขตพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนผ่านของวัฒนธรรมชุมชนจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนเมือง การศึกษาครั้งนี้เพื่อใช้ประวัติศาสตร์การก่อตัวของชุมชนมาพัฒนาวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนในสภาพปัจจุบัน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีการ สัมภาษณ์ ทำแบบสอบถาม โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจากภาครัฐประกอบด้วย
 - 1.1 ผู้อำนวยการเขตและหรือผู้บริหารเขตหลักสี่ จำนวน 1 คน
 - 1.2 ผู้อำนวยการเขตและหรือผู้บริหารเขตบางขุนเทียน จำนวน 1 คน

1.3 นักพัฒนาชุมชนเขตหลักสี่	จำนวน	1	คน
1.4 นักพัฒนาชุมชนเขตบางขุนเทียน	จำนวน	1	คน
2. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่ภายในชุมชน			
2.1 ประธานชุมชนที่อาศัยอยู่หรือเคยอยู่ในเขตหลักสี่ ไม่ต่ำกว่า 10 ปี	จำนวน	1	คน
2.2 ประธานชุมชนที่อาศัยอยู่หรือเคยอยู่ในเขตบางขุนเทียน ไม่ต่ำกว่า 10 ปี	จำนวน	1	คน
2.3 พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในเขตหลักสี่หรือเคยอยู่ ในพื้นที่การปกครองเดียวกัน	จำนวน	1	รูป
2.4 พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในเขตบางขุนเทียนหรือเคยอยู่ ในพื้นที่การปกครองเดียวกัน	จำนวน	1	รูป
2.5 ผู้รู้ชุมชน ได้แก่ ครู และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย (ถ้ามี) และบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือในเขตหลักสี่	จำนวน	1	คน
2.6 ผู้รู้ชุมชน ได้แก่ ครู และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย (ถ้ามี) และบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือในเขตบางขุนเทียน	จำนวน	1	คน
2.7 ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตหลักสี่มาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี	จำนวน	1	คน
2.8 ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตบางขุนเทียนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี	จำนวน	1	คน
รวมผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด	จำนวน	12	คน
ประชากรในการตอบแบบสอบถามทั่วไป	จำนวน	384	คน
รวมประชากรทั้งหมด	จำนวน	396	คน

3.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาออกเป็น 2 เขต จากจำนวน 50 เขต คือ เขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน โดยจะทำการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงแรก ศึกษาค้นคว้าเอกสาร โดยหาจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของชุมชนซึ่งพอจะสืบค้นได้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และวิวัฒนาการตามลำดับ

ช่วงที่สอง เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มเป้าหมายในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน เพื่อศึกษาการก่อตัวที่แท้จริงของชุมชนทั้งด้านประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์กายภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) วิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการค้นคว้าหาหลักฐานทางเอกสารชั้นต้น (primary source) จากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อค้นคว้าเรื่องราวสาเหตุในการก่อตัวของชุมชนโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน

2) การวิจัยภาคสนาม (Field research) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการก่อตัวของชุมชนโดยนำหลักพุทธธรรมมาเป็นรากฐานของชุมชนอันก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนการเก็บข้อมูล ดังนี้

ขั้นแรก เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานโดยการไปประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย คือ สำนักงานเขตหลักสี่และสำนักงานเขตบางขุนเทียน เพื่อประสานกับสำนักงานทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย สำนักพัฒนาชุมชนเขตทั้ง 2 เขต คือ เขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน เป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับชุมชนและผู้นำชุมชน ในการเก็บข้อมูลทั่วไปในด้านโครงสร้างชุมชน ได้แก่ จำนวนประชากร ความหนาแน่น และลักษณะเขตพื้นที่ที่จะศึกษา ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ หลังจากนั้นจะเข้าไปในชุมชนเพื่อประสานงานกับผู้นำชุมชน และทำแบบสัมภาษณ์และสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนใช้วิธีการสังเกตร่วม รวมทั้งการจดบันทึกในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ขั้นที่สอง เข้าไปศึกษาข้อมูลตามร่องรอยประวัติศาสตร์ชุมชนใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลประมาณ 2-3 เดือน เก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาและสังเกต (Direct Observation) ลักษณะการก่อตัวของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ หลักความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรม

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. สัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธี

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth - Interview) อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็น และนำมาตีความหมาย เหตุผลหลักในการใช้วิธีสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2. การสังเกต (Observation)

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกตชุมชนไปสู่ร่องรอยในอดีตโดยใช้ทั้ง 2 รูปแบบ คือ ทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

3. แบบสำรวจ (Survey research) ผู้วิจัยทำแบบสำรวจเพื่อสอบถามกลุ่มเป้าหมายในชุมชนต่าง ๆ เพื่อยืนยันข้อมูลบางส่วนในแบบสัมภาษณ์และเสนอแนะหลักพุทธธรรมที่ชุมชนเคยได้ปฏิบัติกันมา เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน

4. ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายจาก 50 เขต ในกรุงเทพมหานคร และได้เลือกเขตหลักสี่เนื่องจากมีวัดน้อยและเป็นเขตที่มีช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของสังคมเกษตรกรรมกับสังคม

เมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนตามระบบการปกครองของกรุงเทพมหานคร ในเดือน ธันวาคม ปี พ.ศ. 2549 โดยมีวัดเพียงหนึ่งวัด มีจำนวนประชากร 116,922 คน และเขตบางขุนเทียนเพราะเป็นเขตการปกครองที่มีขนาดใหญ่และมีการเกษตรกรรม การประมง และกลุ่มที่อพยพเข้ามาอาศัยที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 137,934 คน

5. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนาดังต่อไปนี้

1) ศึกษาลักษณะเฉพาะของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครโดยจำนวนเขตทั้งหมด 50 เขต แต่ผู้ศึกษาสุ่มเฉพาะในเขตหลักสี่ มีประชากรโดยรวมทั้งหมด 116,922 คน และเขตบางขุนเทียนมีจำนวนประชากรโดยรวม 137,934 คน โดยวิเคราะห์ภูมิศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และวิถีชีวิตชุมชน

2) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนด้านการก่อตัวของชุมชนในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน เพื่อนำมาวิเคราะห์ชุมชนทั้งด้านกายภาพและสังคม โดยมีประเด็นคำถามดังนี้

- (1) ประวัติความเป็นมาและการประกอบอาชีพในชุมชน
- (2) การเกิดโรคระบาดและการป้องกันแก้ไข
- (3) บริเวณที่ชุมชนรวมตัวกัน
- (4) การคมนาคมมีความสะดวกสบาย
- (5) ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน (ค้าขาย) ของชุมชน
- (6) โจรผู้ร้ายและการป้องกันโจรผู้ร้ายของชุมชน
- (7) วัดที่ชุมชนไปปฏิบัติธรรม (ศาสนา)
- (8) บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชน
- (9) รัฐบาลเข้ามาให้การช่วยเหลือชุมชน
- (10) รู้สึกเสียดยที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงตามลักษณะการบริหารปกครองบ้านเมือง
- (11) เกร็ด นิทาน เรื่องเล่า หรือ คำสั่งสอนของคนรุ่นเก่า

3) ศึกษาหลักพุทธธรรมในการก่อตัวของชุมชนและวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน

4) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมและวิธีการในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและชุมชน

5) วิเคราะห์และตรวจสอบตัวบ่งชี้โดยขอความร่วมมือของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

ก. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ มีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีขึ้นไป

ข. ผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารหลักสี่และเขตบางขุนเทียน นักพัฒนาชุมชน ผู้รู้ในชุมชนคือผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างน้อย 10 ปี ขึ้นไป

โดยสรุปจึงได้แบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์ สอบถามผู้บริหารเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน นักพัฒนาชุมชน ประธานชุมชน ผู้รู้ในชุมชน พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน จำนวน 12 คน
- 2) แบบสอบถาม สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน จำนวน 384 คน

ทั้งที่เป็นแบบสอบถามวัดประเมินค่าน้ำหนักการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ตามสภาพภูมิหลังของประชาชนในชุมชนเขตหลักสี่ และเขตบางขุนเทียน โดยนำข้อคำถามมาเรียบเรียงและจัดทำแบบสอบถามมาตรฐานค่า โดยแบ่งคะแนนออกเป็น 5 ระดับ คือ

มีความสำคัญมากที่สุด	5	คะแนน
มีความสำคัญมาก	4	คะแนน
มีความสำคัญปานกลาง	3	คะแนน
มีความสำคัญน้อย	2	คะแนน
มีความสำคัญน้อยที่สุด	1	คะแนน

โดยวิเคราะห์ระดับความยากง่ายในการปฏิบัติใช้ประเมินค่าการใช้หลักพุทธธรรม 4 หัวข้อ คือ ศีลธรรม สังคหวัตถุ หลักการสร้างฐานะ หลักฌราวาสธรรม แก่ประชาชนภายในชุมชนเขตหลักสี่และชุมชนในเขตบางขุนเทียน ซึ่งเป็นมาตรวัดแบบไลเคิร์ต ประกอบด้วยตัวเลือก 5 ตัวเลือก คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสำรวจ นำมาจัดบันทึกและแปรผลเปรียบเทียบความแตกต่างของสองชุมชนในด้านการก่อตัวด้วยหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้รู้ว่าหลักพุทธธรรมมีผลต่อการก่อตัวของชุมชนมากน้อยเพียงใด จากนั้นนำมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพโครงสร้างชุมชนที่ศึกษาการก่อตัวของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมจนถึงปัจจุบัน การวิเคราะห์ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบจำแนกข้อมูล (typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ โดยใช้รูปแบบและลักษณะการก่อตัวของชุมชนและแนวคิดโครงสร้างสังคมของชุมชน เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วิเคราะห์ถึงการก่อตัวของชุมชนซึ่งได้แก่ องค์ประกอบด้านกายภาพ ประชากรและวัฒนธรรมว่ามี การก่อตัวของชุมชนได้อย่างไร โดยวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- 1) จากการสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจากภาครัฐและที่อยู่ภายในชุมชน
- 2) จากแบบสอบถาม ที่สอบถามประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเขตหลักสี่และเขตบางขุนเทียนด้วยโปรแกรม SPSS

ใช้หลักสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

- (1) ลักษณะทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แจกแจงความถี่และร้อยละ
- (2) ลักษณะทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างแสดงการปฏิบัติหลักพุทธธรรมและหลักการก่อตัวของชุมชนในแต่ละด้านโดยใช้แจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และลำดับของการปฏิบัติหลักพุทธธรรมและการก่อตัวของชุมชนในแต่ละด้าน

(3) การทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ลักษณะทั่วไปของคนในชุมชนที่แตกต่างกันจะมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชุมชนและชีวิตประจำวันแตกต่างกัน ใช้วิธีหาค่าความสัมพันธ์ (Correlation)

สมมติฐานที่ 2 ลักษณะทั่วไปของคนในชุมชนที่แตกต่างกันจะมีระดับความเกี่ยวข้องกับหลักการก่อตั้งชุมชนแตกต่างกัน ใช้วิธีการหาค่าเฉลี่ย SD. Sign T-test และ F-test แล้วแต่ระดับของตัวแปร

สมมติฐานที่ 3 หลักพุทธธรรมมีผลต่อการก่อตัวของชุมชน ใช้วิธีการหาค่าเฉลี่ย SD. Sign T-test และ F-test แล้วแต่ระดับของตัวแปร

ซึ่งมีการเทียบเท่าของหลักสถิติ ดังนี้

1.00 - 1.79	มีค่าเท่ากับ	น้อยที่สุด
1.80 - 2.59	มีค่าเท่ากับ	น้อย
2.60 - 3.39	มีค่าเท่ากับ	ปานกลาง
3.40 - 4.19	มีค่าเท่ากับ	มาก
4.20 - 5.00	มีค่าเท่ากับ	มากที่สุด

สมมติฐานที่ 4 การประยุกต์หลักพุทธธรรม น่าจะมีผลต่อการใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ใช้วิธีการประยุกต์ข้อมูลโดยการพรรณนา